

TNO-rapport 060-UTC-2011-00231

**Behavioural and Societal
Sciences**

Churchillaan 11, 9e etage
3527 GV Utrecht

T 088 66 29 00

T 088 66 29 46

OUD WORDEN IN JE EIGEN WIJK

Een onderzoek naar externe factoren in Kralingen-Crooswijk

www.tno.nl/zorgenbouw

December 2011

Tina Mioch
Esther Felix
Marianne Groen
Harry Post

OUD WORDEN IN JE EIGEN WIJK

Een onderzoek naar externe factoren in Kralingen-Crooswijk

**Behavioural and Societal
Sciences**

Churchillaan 11, 9e etage
3527 GV Utrecht

T 088 66 29 00

T 088 66 29 46

www.tno.nl/zorgenbouw

Datum	December 2011
Auteur(s)	Tina Mioch Esther Felix Marianne Groen Harry Post
Aantal pagina's	34
Opdrachtgever	VWS
Projectnaam	Toekomstvast en Zorgzeker Wonen TVZZW
Projectnummer	034.24666

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, foto-kopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor opdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen de partijen gesloten overeenkomst.

Het ter inzage geven van het TNO-rapport aan direct belang-hebbenden is toegestaan.

© 2011 TNO

Voorwoord

Dit rapport was niet tot stand gekomen zonder de samenwerking en inbreng van verschillende partijen uit de deelgemeente Kralingen-Crooswijk in Rotterdam. Twee partijen willen we hier in het bijzonder benoemen. Allereerst de Veldacademie, onder leiding van Ruth Hoppner en Otto Trienekens. Dankzij jullie kennis van de deelgemeente en jullie uitgebreide netwerk hebben wij ons onderzoek in een praktische context kunnen plaatsen en onze bevindingen kunnen spiegelen aan jullie ervaringen. Bedankt ook voor het leggen van contacten met bewoners, het werven van respondenten en het betrekken van studenten voor de interviews. Daarnaast willen we op deze plek de geïnterviewde bewoners bedanken, die ons hebben geïnspireerd met hun verhalen en die de basis hebben gelegd voor de verder ontwikkeling van het project Toekomst Vast en Zorgzeker wonen.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	9
2	De context	11
2.1	Toekomst Vast en Zorgzeker Wonen	11
2.2	Oud worden in Kralingen-Crooswijk	11
2.3	De Veldacademie	12
2.4	Krachten bundelen.....	12
2.5	De bewoner als uitgangspunt	12
3	De methode	13
3.1	Vraagstelling	13
3.2	De visuele prikkelmethode	13
3.3	Het plan van aanpak.....	14
3.4	Respondenten	14
4	Resultaten	17
4.1	De woning.....	17
4.2	De wijk	19
4.3	Zorgdiensten.....	22
4.4	Servicediensten	23
4.5	Mobiliteit en netwerk.....	25
5	Conclusie.....	30
5.1	Evaluatie methode en proces	30
5.2	Praktische bevindingen	31
5.3	Aanbevelingen voor vervolg	32
6	Ondertekening	34

1 Inleiding

Voor u ligt het deelonderzoek naar externe factoren, die van invloed zijn op het langer zelfstandig wonen van ouderen (of chronisch zieken) in de wijk. Dit onderzoek maakt deel uit van het onderzoeksproject Toekomst Vast en Zorgzeker Wonen (TVZZW) dat wordt uitgevoerd door TNO, Centrum Zorg en Bouw, in opdracht van VWS. Tijdens dit project wordt nauw samengewerkt met de Gemeente Rotterdam en de Veldacademie.

In de volgende hoofdstukken wordt de achtergrond en opzet van het onderzoek nader toegelicht. Vervolgens zal een overzicht worden gegeven van de resultaten en de wensen en behoeften van respondenten omtrent het langer zelfstandig wonen. Tot slot zal het onderzoek geëvalueerd worden en zullen aanbevelingen worden gedaan voor het vervolg.

2 De context

2.1 Toekomst Vast en Zorgzeker Wonen

Het project Toekomst Vast en Zorgzeker Wonen past bij de wens vanuit de praktijk om het aanbod aan woon-, zorg- en welzijnsvoorzieningen beter aan te laten sluiten bij de vraag van zelfstandig wonende ouderen (en chronisch zieken). Het doel is een wijkgerichte vraag- en aanbodmodule te ontwikkelen, die bewoners ondersteunt bij het langer zelfstandig thuis wonen. Om een optimale match te kunnen maken wordt eerst het woonwensenprofiel van oudere bewoners in kaart gebracht om deze vervolgens te matchen met het aanbod aan huisvesting, voorzieningen en diensten in de wijk. De module is voor bewoners een hulpmiddel om de persoonlijke situatie in kaart te brengen, te anticiperen op een eventuele hulp- en zorgvraag en zich op tijd te oriënteren op het aanbod in de wijk. Anderzijds vormt de module een hulpmiddel voor aanbiedende en faciliterende partijen om, met de input van bewoners, voorzieningen in de wijk te optimaliseren en het aanbod aan te passen.

2.2 Oud worden in Kralingen-Crooswijk

In de praktijk wordt hard gewerkt aan het bij elkaar brengen van passende huisvesting, voorzieningen en diensten in zogenaamde woonservicegebieden. Zo ook in de gemeente Rotterdam. Zij definieert een woonservicegebied als “Een prettige wijk of een buurt, waarin specifieke doelgroepen, zoals ouderen en mensen met een beperking, zo zelfstandig mogelijk en met behoud van eigen regie kunnen wonen”¹. Het idee hierachter is dat iedereen oud moet kunnen worden in de eigen wijk.

¹ <http://www.rotterdam.nl/woonservicegebieden>

De gemeente Rotterdam is in 2009 gestart met de ontwikkeling van 16 woonservicegebieden, waarvan vier in de deelgemeente Kralingen-Crooswijk. Men liep bij de inrichting van deze gebieden echter tegen een aantal vragen aan: welke voorzieningen zijn nodig en zijn de aanwezige voorzieningen voldoende toegankelijk? Is er voldoende geschikte huisvesting? En welke wensen en behoeften hebben ouderen zelf met betrekking tot het zelfstandig wonen in de wijk? Om deze vragen te kunnen beantwoorden is meer inzicht nodig in de beleving van de woning en woonomgeving van de doelgroep.

2.3 De Veldacademie

In 2010 heeft de deelgemeente Kralingen-Crooswijk de Veldacademie gevraagd om nader onderzoek te verrichten in het kader van de ontwikkeling van de vier woonservicegebieden in Kralingen-Crooswijk. De Veldacademie is een initiatief van Bureau Frontlijn/Gemeente Rotterdam en TU Delft en doet onderzoek vanuit een eigen, zichtbare locatie in het onderzoeksgebied. Veelal worden studenten ingezet bij de uitvoering.

Het eerste deel van de opdracht omvat een gebiedsinventarisatie op kaartniveau en een kwalitatief onderzoek naar de behoeften van senioren in de verschillende wijken van het gebied. Op basis van dit onderzoek adviseert de Veldacademie de deelgemeente over de inrichting van de gebieden². Daarnaast bekijkt de Veldacademie verschillende vormen van participatie om senioren duurzaam bij de gebiedsontwikkeling te betrekken.

2.4 Krachten bundelen

Uit de contacten tussen TNO en de Veldacademie bleek dat de ontwikkelingen in de deelgemeente Kralingen-Crooswijk een mooi aanknopingspunt vormden om het onderzoek een praktijkgerichte basis te geven. Het werk van beide organisaties vormt bovendien een goede aanvulling op elkaar. De Veldacademie levert input vanuit haar betrokkenheid en kennis van de wijk en onderhoudt nauwe contacten met de bewoners. TNO levert input vanuit een brede, wetenschappelijke blik op het werkveld en werkt aan het verbinden van kennis uit verschillende disciplines. Daarom is besloten om kennis en mankracht te bundelen.

2.5 De bewoner als uitgangspunt

Wat voor zowel TNO als de Veldacademie centraal staat, zijn de bewoners. Niet het perspectief en de ideeën van professionals, maar dat wat oudere bewoners zelf belangrijk vinden om zelfstandig te kunnen wonen, moet het uitgangspunt vormen voor het ontwikkelen van passende huisvesting en voorzieningen. Dit resulteerde in een gezamenlijk deelonderzoek waarin externe factoren zijn geïnventariseerd die het zelfstandig wonen in de wijk bevorderen of belemmeren. De resultaten van het deelonderzoek worden gebruikt om de vraagkant van de module, zoals beschreven in paragraaf 2.1, verder vorm te geven. De methodologie en het plan van aanpak worden in het volgende hoofdstuk toegelicht.

² Tekst afkomstig uit notitie Veldacademie.

3 De methode

3.1 Vraagstelling

De doelstelling van dit deelonderzoek is om inzicht te krijgen in de externe factoren die volgens de doelgroep zelf bijdragen aan het zelfstandig kunnen blijven wonen in de eigen wijk. Het streven is om aan de hand van de uitspraken van bewoners tot een prioritering te komen. Welke onderwerpen vinden ouderen zelf het belangrijkste om zelfstandig te kunnen blijven wonen?

Externe factoren worden in dit onderzoek omschreven als kenmerken van de sociale en fysieke omgeving waarin mensen leven, zoals kenmerken van woning, de aanwezigheid van voorzieningen in de wijk, de beschikbaarheid van zorg en overige diensten. Het zelfstandig wonen wordt bekeken in relatie tot het dagelijks functioneren (activiteiten) en het kunnen deelnemen aan de maatschappij (participatie).

Dit is vertaald naar de volgende centrale onderzoeksvraag:

Welke kenmerken van de woning/wijk/zorgdiensten/servicediensten zijn belangrijk voor ouderen om zelfstandig te kunnen blijven wonen?

Het verschil tussen een servicedienst en een zorgdienst is dat de eerste geheel voor rekening van de respondent is en dat zorgdiensten (voor een deel) vergoed worden.

De uitkomsten zullen gebruikt worden om de vraagmodule verder vorm te geven. Het uiteindelijke doel is het leveren van een bijdrage aan een betere afstemming tussen vraag en aanbod en empowerment van de burger door het transparant maken van het aanwezige aanbod.

3.2 De visuele prikkelmethode

Bij de beantwoording van de centrale vraagstelling wordt gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden. Door middel van kwalitatief onderzoek kan doorgedrongen worden in de belevingswereld van de bewoner en kunnen achterliggende behoeften en wensen expliciet worden gemaakt. Uit eerder onderzoek blijkt dat de woonomgeving door mensen als vanzelfsprekend wordt ervaren (Buttimer, 1980)³. Het is de taak van de onderzoeker om mensen aan te zetten tot reflectie.

Daarom is gekozen voor het toepassen van een variant op de visuele prikkelmethode VPM (Royers, de Ree en Stephan, 2001)⁴. Dit is een methode van dataverzameling waarin tijdens een ondervraging gebruik wordt gemaakt van visuele prikkels (foto's of afbeeldingen) die door de respondenten zijn verzameld. Door het maken van foto's worden de respondenten aan het denken gezet over de aspecten die voor hen van belang zijn in hun woonomgeving. Daarnaast biedt deze

³ Buttimer, A. (1980). *Home, reach and sense of place*. In A. Buttimer & D. Seamon (eds), *The human experience of space and place*. London: Croom Helm, pp. 166-187.

⁴ Royers, T., Ree, L. de en Stephan, C.(2001). *Beleving in Beeld. Bewoners van verzorgingshuizen fotograferen hun wereld*. Utrecht: NIZW.

methode respondenten de mogelijkheid zich van tevoren in het onderwerp te verdiepen en zelf aan te geven wat zij belangrijk vinden.

3.3 Het plan van aanpak

In het onderzoek werden de volgende stappen doorlopen:

1. Kennismaking

Tijdens het eerste huisbezoek werd kennisgemaakt met de respondent en werd het doel van het onderzoek en de procedure uitgelegd. Vervolgens kregen respondenten een wegwerpcamera uitgereikt om zelf foto's mee te maken.

2. Foto's nemen door de respondenten

De respondenten kregen de opdracht om zelf over een aantal dagen foto's te maken van aspecten in hun dagelijkse leven die van belang zijn om zelfstandig te kunnen blijven wonen. Hierbij stonden de vier thema's uit de onderzoeksvraag centraal: woning, wijk, zorgdiensten en servicediensten. In de praktijk hebben niet alle respondenten de foto's zelf gemaakt, maar heeft de onderzoeker meegeholpen op aanwijzing van de respondenten.

3. Interviews afnemen

Het interview begon met een begroeting, kennismaking en opnieuw een introductie van het onderzoek.

Vervolgens werd de respondenten gevraagd om een gewone dag te beschrijven. Het doel hiervan was om te weten te komen welke dagelijkse activiteiten de respondenten uitvoeren, hoe belangrijk deze zijn en welke belemmeringen hierbij zijn ervaren.

Tot slot werd elke foto met de respondent besproken. Vragen die hierbij gesteld werden waren bijvoorbeeld: kunt u de foto beschrijven? Waarom heeft u deze foto genomen? Waarom is dit van belang? En hoe belangrijk is dit voor u?

De gesprekken vonden bij de mensen thuis plaats, zodat zij konden verwijzen naar aspecten in hun woning en woonomgeving.

Respondenten

Het onderzoek richt zich op de mening van 65-plussers in de deelgemeente Kralingen-Crooswijk. De onderzoeksgroep moet zo gedifferentieerd mogelijk samengesteld worden. De nadruk ligt op 75-plussers met een fysieke beperking (te weten: bewegingsapparaat, visueel, auditief). Vooral ouderen met een beginnende fysieke beperking zullen namelijk ervaren welke externe factoren beperkend dan wel ondersteunend zijn bij het dagelijks functioneren en bij het deelnemen aan de samenleving.

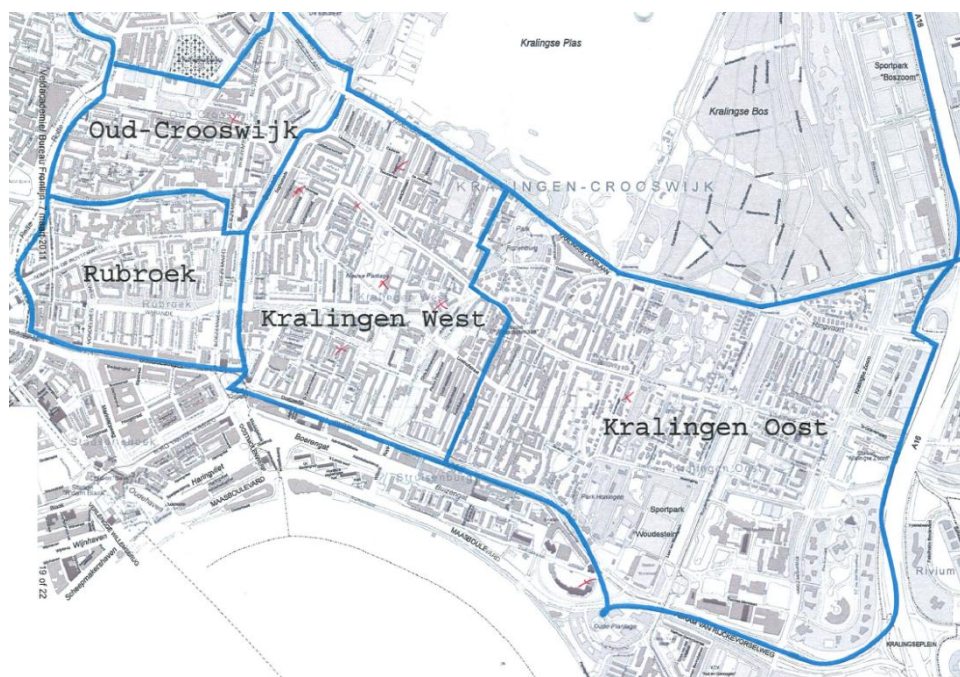
Bij de werving is gestreefd naar een variatie in leeftijd, geslacht, mate van fysieke beperking, alleenstaand en samenwonend, allochtoon versus autochtoon en type woning. Via de Veldacademie werden de volgende 11 respondenten geworven. De gegevens zijn helaas niet overal compleet.

Respondent	Leeftijd	Samenstelling huishouden	Mate van beperking	Type woning
Mevrouw 1	71	Woont alleen	0	55+ appartement
Mevrouw 2	90	Woont alleen	3	Appartement woonzorgcomplex
Mevrouw 3	81		3	Woning met trap
Mevrouw 4	61		4	
Mevrouw 5	64	Woont alleen	0	55+ appartement
Mevrouw 6		Woont alleen	3	55+ appartement
Mevrouw 7		Woont samen met partner	3	Appartement woonzorgcomplex
Mevrouw 8	76	Woont samen met partner	0	Woning met trap
Mevrouw 9	77	Woont samen met partner	4	Woning met trap
Meneer 1	82	Woont alleen	4	55+ appartement
Mevrouw 10	71	Woont alleen	1	Woning met trap

Verklaring mate van beperking:

- 0 geen beperking;
- 1 ervaart nauwelijks beperking;
- 2 ervaart enige beperking, eventueel gebruik stok;
- 3 ervaart beperking bij het lopen, eventueel gebruik rollator;
- 4 ervaart zware beperking bij het lopen, korte afstanden, gebruik hulpmiddel.

Van deze respondenten wonen vijf respondenten in Rotterdam Kralingen-Oost, vijf respondenten in Kralingen-West en een respondent in Crooswijk. De meeste respondenten waren vrouwelijk. De leeftijd varieerde tussen de 61 en 90 jaar oud. Eén van de respondenten heeft een buitenlandse achtergrond.

Van de respondenten had ongeveer de helft geen of alleen een lichte loopbeperking. Hiermee wordt bedoeld dat zij geen hulpmiddelen zoals een rollator nodig hebben om mee te lopen, maar dat zij wel vaker pauze nemen of langzamer lopen. Zes van de elf respondenten hadden een zware loopbeperking. Dit betekent dat zij geen lange afstanden kunnen lopen. Sommige van deze respondenten gebruiken een rollator en waren hiermee nog redelijk mobiel. Anderen gebruikten een scootmobiel. Geen van de respondenten zat in een rolstoel.

Naast de gesprekken met bovenstaande respondenten vonden nog 50 aanvullende interviews plaats door studenten van de Hogeschool Rotterdam. De resultaten van deze interviews werden door de studenten gerapporteerd en groepsgewijs samengevat. De opmerkingen in deze samenvattingen zijn meegenomen in het onderzoek.

4 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de interviews samengevat. Alle aspecten worden beknopt, maar zo volledig mogelijk, weergegeven om recht te doen aan de uitspraken van de respondenten.

Het hoofdstuk is als volgt geordend: in de eerste paragraaf worden de belangrijkste aspecten wat betreft de woning beschreven. In de paragraaf "De wijk" wordt beschreven welke aspecten respondenten belangrijk vinden in hun directe leefomgeving. Daarna wordt aangegeven welke aspecten naar voren zijn gekomen met betrekking tot de zorg. Vervolgens komen de overige diensten aan de orde. Aan het einde van het hoofdstuk wordt aandacht besteed aan mobiliteit en het netwerk van mensen, beiden aspecten die aanvullend op de vorige thema's uit de interviews naar voren kwamen.

4.1 De woning

In deze sectie wordt beschreven welke aspecten de respondenten belangrijk vinden wat betreft de woning om zelfstandig te kunnen blijven wonen.

De genoemde aspecten vielen bijna allemaal onder dezelfde noemer, namelijk het drempelvrije wonen. Hieronder worden deze aspecten nader toegelicht.

4.1.1 Douche/WC

Een van de belangrijkste aspecten die in de interviews naar voren kwam, was de toegankelijkheid van de douche en toilet. Met name wanneer mensen niet meer goed ter been waren. Volgens de respondenten wordt de toegankelijkheid vergroot door bijvoorbeeld een beugel in het toilet en de douche, het aanbrengen van een verhoogd toilet en voldoende ruimte om met een rollator te kunnen bewegen.

4.1.2 Drempelvrij

De meeste respondenten vinden het belangrijk dat er geen hoge opstappen, drempels en trappen in het huis zijn. Of dat de trap voorzien is van bijvoorbeeld een traplift. Ook werd het prettig gevonden wanneer de deuren automatisch opengaan, vooral wanneer je met een rollator loopt. De meeste respondenten wensten dan ook een aangepast huis met bijvoorbeeld een ingebouwde traplift.

Deze wens leidt echter niet direct tot actie. Mensen erkennen het belang wel, maar zien niet hoe het huis veranderd zou kunnen worden. Belemmeringen bij het doen van aanpassingen die mensen noemen, zijn de beperkte afmetingen van het trappenhuis en het feit dat iemand op de vierde verdieping van een huurhuis woont. Een andere respondent vertelde dat ze geen lift wil inbouwen, omdat dit het huis ontsiert. Hoewel ze de trap als probleem ziet, zegt ze: “de trap is voor mij een goede gymnastiek. Als het moet dan zou ik op mijn billen naar boven gaan”. Een paar weken geleden moest zij dit, wegens lichamelijke klachten, ook echt doen. Een andere respondent woont op de derde verdieping van een huurhuis met een trap met hoge treden. Ze geeft aan dat het feit dat ze zoveel trappen moet lopen de perfecte training was na haar laatste heupoperatie. Juist omdat ze gedwongen was om de trap te lopen, werd haar genezingsproces versneld. Het houdt haar vitaal.

4.1.3 *Rollator/rolstoel geschikt*

Ongeveer de helft van de respondenten vindt het belangrijk, dat de deuren en kamers breed genoeg zijn om met een rolstoel of rollator makkelijk binnen het huis te kunnen bewegen. Het zou volgens hen ook mogelijk moeten zijn om met de rollator de wc en de badkamer binnen te lopen.

Eén respondent, die in een 55+ woning woont waar alles ruim is opgezet en met brede deuren, gaf dit als negatief punt. Ze vond juist dat de brede deuren maakten dat er te weinig ruimte is om meubels neer te zetten, ook al zijn de kamers redelijk groot.

4.1.4 *Veiligheid en hulp*

Meerdere respondenten gaven aan dat ze de aanwezigheid van een huismeester in het woongebouw waarden. Hij kan hen namelijk helpen met kleine klusjes in het huis, zoals het vervangen van een lamp, het dragen van zware boodschappen naar hun appartement en het uitvoeren van kleine reparaties.

Een ander aspect dat duidelijk naar voren kwam is het belang van een veilig gevoel in het huis en in het pand. Dat betekent voor mensen dat er toezicht moet zijn op de ingang van het woongebouw en dat alleen bewoners of gasten van de bewoners toegang zouden moeten hebben tot het gebouw. Bij respondenten waar dit niet het geval was leidde dit tot een onrustig en onveilig gevoel.

Eén respondent gaf aan, dat de bediening van de lift een probleem kan zijn. Hij zit in een rolstoel en kan zijn armen niet meer omhoog bewegen. Daardoor kan hij niet goed bij de knoppen komen. Liften moeten daarom op een manier aangestuurd kunnen worden die ook voor mensen met een beperking geschikt is.

4.2 De wijk

In deze sectie wordt beschreven, welke aspecten door de respondenten als belangrijk ervaren worden wat betreft de wijk waarin ze leven.

4.2.1 Winkels

Alle respondenten vonden het belangrijk, dat er een winkel op loopafstand is voor de dagelijkse boodschappen. De respondenten doen hun dagelijkse boodschappen zelf, soms met hulp bij de zware boodschappen. Een paar respondenten eten dagelijks in de kantine van het woongebouw en hebben daardoor minder boodschappen. Bijna alle respondenten doen elke dag boodschappen. Verder werd aangegeven dat het ook belangrijk is om andere winkels op loopafstand te hebben. Vooral een divers aanbod is belangrijk. Winkels die genoemd werden waren de drogist, schoenzaak, groenteboer en kledingzaak.

4.2.2 De stoep

Bijna alle respondenten gaven aan dat het belangrijkste aspect voor hen in de wijk is dat deze drempelvrij en zonder obstakels is. Een reden hiervoor is dat mensen bang zijn om te vallen en zo in het ziekenhuis terecht te komen. Daarnaast leiden obstakels ertoe dat mensen om moeten lopen, wat voor mensen die slecht ter been zijn extra vermoeiend is.

Een voorbeeld van een mogelijk obstakel is de stoep. Deze zou beter onderhouden moeten worden. Hierbij noemden de respondenten de volgende aspecten:

Slecht onderhouden stoep

- Geen kapotte stoeptegels, gaten in de grond of ongelijke bestrating.
- De wijze van de bestrating is van belang. Kinderkopjes zijn moeilijk om met een rollator op te lopen, aangezien deze vaak ongelijk zijn en bij regenachtig weer glad worden.
- Geen bomen waarvan de takken bijna op de grond hangen, en het moeilijk maken om er te lopen.

Slecht geplande stoep

- Een aspect dat met de planning van de stoep te maken heeft, is dat deze soms te smal is om gemakkelijk (of überhaupt) met een rollator of rolstoel te kunnen passeren.
- Dit probleem wordt vergroot door fietsen, die op de stoep gestald worden, en auto's, die op de stoep staan, maar niet genoeg ruimte vrij laten om er voorbij te gaan. Dit leidt ertoe dat je met een rollator op de straat moet lopen en van de stoep af moet, wat moeilijk is voor mensen die slecht ter been zijn en gevaarlijke situaties op kan leveren.
- Er zijn wegen waar helemaal geen stoep is en je op de straat moet lopen.
- De verlichting op straat is belangrijk; bij slechte verlichting loop je gevaar om te vallen.

Er is wel begrip voor het stallen van de fietsen op de stoep. Meerdere respondenten gaven aan, dat dit vervelend is voor ze, maar dat er te weinig fietsenstallingen bestaan, zodat er vaak geen andere mogelijkheid is dan de fietsen op de stoep te plaatsen.

4.2.3 Oversteekplaatsen

De respondenten vinden het ook belangrijk, dat er voldoende voetgangersoversteekplaatsen met een lage stoep zijn en dat deze zich op de juiste plekken bevinden. Soms is een oversteekplaats niet met rollator of scootmobiel te bereiken. In de deelgemeente Kralingen-Crooswijk is bijvoorbeeld de vluchtheuvel van een tramhalte te ver doorgetrokken, waardoor deze een oversteekplaats blokkeert. Het is nu niet mogelijk de oversteekplaats met een scootmobiel of een rollator te gebruiken.

Ook gebeurt het vaak, dat auto's direct voor de verlaagde stoep van een oversteekplaats parkeren, zodat deze niet te passeren is voor iemand met een rollator of scootmobiel. Dit betekent dat de persoon moet omrijden naar de volgende oversteekplaats, om naar de andere kant van een weg te komen.

4.2.4 *Openbaar vervoer*

Veel respondenten gaven het belang aan van openbaar vervoer in de nabijheid van de woning. Vervoer wordt verder in paragraaf 4.5 uitgebreid beschreven.

4.2.5 *Veiligheid & rust*

Meer dan de helft van de respondenten gaf aan het belangrijk te vinden, dat de wijk rustig en veilig is. Dit betekent zich veilig willen voelen op straat en in de wijk. Hier kwamen verschillende aspecten naar voren:

- geen hangjongeren;
- rustige burens en rust op straat;
- geen snel rijdende auto's met onoverzichtelijke oversteekplaatsen.

Een belangrijk aspect dat genoemd werd was de aanwezigheid van een wijkagent of een politiebureau. Op dit moment is in de wijk een politiebureau dat alleen twee dagen per week bemand is. In de overige tijd moet iemand die met een agent wil spreken, dit via een praatpaal doen. Dit wordt als moeilijk en onpersoonlijk ervaren en zeker niet als een verhoging van de veiligheid.

4.2.6 *Geschikte huisvesting in de wijk*

Meerdere respondenten gaven aan graag in de wijk te willen blijven wonen, ook als ze naar een andere woning of een verzorgingshuis moeten verhuizen.

Hiervoor is voldoende keuze aan 55+ woningen en verzorgingshuizen op maat belangrijk. Meerdere respondenten gaven aan dat het huidige aanbod niet geheel voldoet aan hun wensen. De volgende punten werden genoemd:

- het moet betaalbaar zijn.
- "de huizen moeten niet te stijf zijn", aldus een respondent, "en niet te veel regels hebben";
- er moet de mogelijkheid zijn om een huisdier mee te nemen.

4.2.7 Sfeer

Veel respondenten benoemden het belang van een goede sfeer in de wijk. Dit kunnen verschillende aspecten zijn, zoals gezelligheid. Respondenten legden dit aspect uit als 'een goede sfeer' en de aanwezigheid van een 'gezellige' winkelstraat in de buurt. Een andere respondent noemde in deze samenhang de aanwezigheid van een school waar spelende kinderen een vrolijke sfeer scheppen. Iemand anders benadrukte dat het belangrijk is dat mensen vriendelijk zijn en elkaar groeten, waardoor gezelligheid, maar ook sociale controle wordt gecreëerd. Andere aspecten die respondenten noemden en die van invloed zijn op de sfeer zijn het belang van een schone wijk en de aanwezigheid van veel groen in de wijk.

4.2.8 Overig

Overige aspecten die genoemd werden als belangrijk om prettig en zelfstandig in de wijk te kunnen blijven wonen waren:

- een mooie wijk met parken en veel bomen;
- voldoende bankjes in de wijk om even uit te rusten. Dit zou niet alleen in de parken het geval moeten zijn, maar ook op straat. Bijvoorbeeld in de winkelstraat, op weg naar de winkelstraat of bij de metro. De banken die er nu staan, zouden beter onderhouden moeten worden; veel banken zijn vies en ondergepoept door duiven. Ook zien sommige respondenten juist veel bankjes verdwijnen als maatregel tegen hangjongeren;
- andere voorzieningen op loopafstand van de winkels, zoals een glas- en oudpapierbak.

4.3 Zorgdiensten

In deze sectie worden de aspecten besproken die de respondenten als belangrijk benoemden wat betreft de zorg.

4.3.1 Huisarts

Alle respondenten gaven aan dat ze het belangrijk vinden dat de huisarts dichtbij is. De huisarts moet door de respondenten zelfstandig bereikt kunnen worden. Dit kan lopend zijn, met de auto of met het openbaar vervoer.

Ook moet de praktijk van de huisarts drempelvrij en zonder trap te bereiken zijn. Dit was niet bij alle respondenten het geval.

4.3.2 *Fysiotherapeut*

Meerdere respondenten gaven aan dat het belangrijk is dat de fysiotherapeut bereikbaar is voor ze. Ook wordt het gewaardeerd dat een fysiotherapeut aan huis komt voor een behandeling.

4.3.3 *Apotheek en opticien*

Meerdere respondenten waarderen de mogelijkheid dat de apotheek medicijnen thuis bezorgd.

Een respondent gaf aan dat ze het prettig vindt dat de opticien voor haar makkelijk bereikbaar is.

4.4 **Servicediensten**

4.4.1 *Huishoudelijke hulp*

Bijna alle respondenten maken gebruik van huishoudelijke hulp. Verder hebben sommige respondenten nog andere hulp aan huis, zoals een tuinman.

4.4.2 *Sport en ontspanning*

Bijna alle respondenten benadrukten hoe belangrijk hun hobby's voor ze zijn. De respondenten waren in het algemeen zeer actief. Verschillende soorten van activiteiten en bijbehorende voorzieningen kunnen onderscheiden worden:

- het belang van een gemeenschappelijke ruimte als ontmoetingsplek (bijvoorbeeld in de woonzorgcomplexen) waar je samen koffie kunt drinken, kunt kaarten, sjoelen, etc.;
- het belang van sporten - bijvoorbeeld dansen, fitnessen, golfen. Eén respondent gaf aan, dat het aanbod aan sport niet optimaal is. Ze zou graag meer willen sporten, maar hier zijn vaak hoge kosten aan verbonden of het aanbod is niet voldoende. Ze zou in het bijzonder graag balsporten doen of dansen. Ze gaat nu

- fitnessen, maar vindt dit eigenlijk te duur aangezien ze het standaard bedrag van een fitnessclub moet betalen;
- wandelen in het park of in de natuur;
 - lid zijn van een (sport)club. Dit was soms onafhankelijk van het sporten zelf: de respondent gaat nog wel naar de borrels en feestjes maar sport niet meer actief mee;
 - aan culturele activiteiten deelnemen zoals cursussen volgen, naar het theater gaan en lezingen bezoeken;
 - computeren/internetten. Ongeveer de helft van de respondenten gaf aan, dat ze een computer hebben, of een computer in een gemeenschappelijke ruimte gebruiken. Ook computercursussen of begeleiding tijdens het computeren wordt gewaardeerd. De computer wordt hoofdzakelijk gebruikt om e-mails te schrijven, voor internetbankieren en om websites te bekijken;
 - reizen. Meerdere respondenten gaven aan dat ze regelmatig op vakantie gaan. De meeste respondenten bleven hiervoor in Nederland. De volgende wijzen om op reis te gaan werden genoemd:
 - zelf georganiseerd, alleen of met vrienden;
 - met familie (vaak met het gezin van een kind).
 - met een groep van ouderen, bijvoorbeeld georganiseerd door een woonzorgcomplex;
 - één respondent was van Surinaamse afkomst. Ze gaf aan dat ze heel veel waarde hecht aan een multicultureel aanbod aan activiteiten. Een voorbeeld dat ze noemde was het vieren van feesten van verschillende culturen en religies;
 - één respondent gaf aan dat het belangrijk is dat de bibliotheek bereikbaar is aangezien ze graag leest.

4.4.3 *Restaurant*

Meerdere respondenten vinden het belangrijk een restaurant op loopafstand te hebben waar ze kunnen gaan eten. Dit was vooral van belang voor respondenten die in een woonzorgcomplex of een serviceflat woonden.

4.4.4 *Wasserette*

Meerdere respondenten gaven aan dat ze het belangrijk vinden dat ze hun eigen was kunnen draaien. Ze waarderen dat ze voldoende ruimte hebben in hun huis om een wasmachine te kunnen plaatsen, of dat er een wasserette in het woongebouw aanwezig is. Ook laten meerdere respondenten de was doen door de familie. Niet iedereen was blij met deze oplossing: zo zou een respondent de was graag zelf willen doen, maar het is bij haar niet mogelijk om zelf een wasmachine te plaatsen.

4.4.5 *Kapper*

Meerdere respondenten gaven aan dat het belangrijk is dat een kapper op loopafstand zit.

4.4.6 *Familie*

Bij sommige respondenten speelt de familie een grote rol wat betreft services. De familie wordt ingezet voor verschillende doeleinden:

- vervoer;
- de was;
- samen op reis gaan;
- administratie doen.

4.4.7 *Overige diensten en hulp*

Een ander aspect dat belangrijk is, is het gevoel dat er toezicht is en gecontroleerd wordt hoe het met je gaat. Eén respondent gaf aan, dat ze erover nadenkt naar een verzorgingshuis te gaan. Hier zou het immers iemand opvallen als er iets met haar aan de hand is. Dit was erg belangrijk voor haar en misschien een reden om haar zelfstandigheid op te geven. Een andere respondent gaf aan dat ze met een buurman heeft afgesproken om elke dag even contact te hebben.

Een aspect dat raakt aan het gevoel van veiligheid in de wijk, is de aanwezigheid van pinautomaten binnen in een gebouw. Bijvoorbeeld bij de bank, in een winkel of het woongebouw. Geld buiten pinnen geeft een onveilig gevoel.

Eén respondent gaf aan dat ze blij is dat in het verzorgingshuis een welzijnswerker aanwezig is, die haar met haar administratie helpt, bijvoorbeeld met het invullen van formulieren.

Eén respondent benoemde dat er een reparatiedienst is voor de rolstoel. Deze is snel en betrouwbaar.

4.5 **Mobiliteit en netwerk**

In de volgende sectie worden factoren beschreven, die tijdens de interviews naar voren kwamen, maar niet direct gerelateerd zijn aan één van de hierboven genoemde factoren.

Alle respondenten gaven aan dat het voor hen erg belangrijk is om mobiel te blijven. Afhankelijk van hun huidige beperking hadden ze hier verschillende ideeën over. In de volgende tekst wordt een korte beschrijving gegeven aan de hand van de verschillende vervoersmogelijkheden.

4.5.1 *Auto*

De respondenten zonder of met een lichte loopbeperking hebben allemaal een grote actieradius waarin ze zich bewegen. De respondenten met een auto bewegen zich door de hele stad of zelfs in het land. Een respondent zonder auto en met een lichte loopbeperking beweegt zich vooral in de wijk. Hier loopt ze de meeste afstanden. Ze gebruikt ook vaak vervoer op maat en is hier heel tevreden over. Van de respondenten met een zware loopbeperking hebben twee respondenten een auto. Deze twee hebben een grote radius; allebei bewegen ze zich door de hele stad. Opmerkelijk is dat de respondent met de zwaarste loopbeperking (hij kan nog geen 10 meter lopen) tegelijkertijd zeer mobiel is. Hij heeft een scootmobiel en geeft aan, dat zijn radius circa 20 km is, aangezien de accu van de scootmobiel 40 kilometer meegaat. De respondenten die geen auto hebben, hebben een kleinere radius. Zij blijven vooral in de wijk of komen zelfs niet verder dan de straat. Eén van de respondenten geeft aan dat ze vaak vervoerd wordt door haar kinderen.

In het algemeen kan gezegd worden dat de respondenten met een auto het meest zelfstandig mobiel zijn. Ze voelen zich beweeglijk en zijn onafhankelijk van anderen. Deze respondenten hebben de grootste radius wat betreft mobiliteit. Allen gaven aan dat de auto erg belangrijk voor hen is. Interessant is dat de auto zowel voor mensen zonder of met een lichte beperking, als voor mensen met een zware loopbeperking een geschikt vervoermiddel is.

4.5.2 *Parkeerplaatsen*

Belemmeringen die de respondenten met een auto ervaren zijn vooral de (beperkte) beschikbaarheid van parkeerplaatsen. Deze worden dan ook als zeer belangrijk ervaren. Zowel dichtbij huis, als bij de supermarkt, de huisarts en anderen belangrijke bestemmingen. De voordelen van de auto worden teniet gedaan wanneer er geen parkeerplaatsen in de buurt van voorzieningen zijn. Zeker wanneer de loopbeperking groot is, kunnen bijvoorbeeld de boodschappen niet meer zelf met de auto gedaan worden omdat je te ver moet lopen met de boodschappen naar de auto.

4.5.3 *Openbaar vervoer*

In de wijk zijn tramlijnen, een metrolijn en bussen aanwezig. Zes van de respondenten geeft aan dat ze het openbaar vervoer gebruiken. Opmerkelijk is dat de meeste van hen ook een auto hebben. Slechts een paar personen die geen auto hebben, maken gebruik van het openbaar vervoer. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat zij veelal een zware loopbeperking hebben en het openbaar vervoer moeilijk toegankelijk is voor hen. Vooral de tram is niet begaanbaar, aangezien er op die lijn alleen oude trams rijden, die nog hoge opstappen bij de ingang hebben.

4.5.4 *Vervoer op maat*

Drie van de respondenten gaven aan dat ze vervoer op maat gebruiken. Deze respondenten zijn heel tevreden over vervoer op maat. Andere respondenten gaven aan, dat ze vervoer op maat niet gebruiken omdat het hen onbetrouwbaar lijkt; ze moeten er immers op kunnen vertrouwen dat ze op tijd opgehaald worden en op tijd ergens naartoe gebracht kunnen worden, bijvoorbeeld de huisarts.

4.5.5 *Fiets*

Slechts één van de respondenten geeft aan dat ze de fiets gebruikt. Deze respondent heeft nog geen loopbeperking. Meerdere respondenten gaven aan, dat ze vroeger vaak met de fiets gingen en dit eigenlijk nog steeds graag zouden doen, maar dat dat nu niet meer kan. Ze voelen zich te onzeker om nog met de fiets te gaan. Hier speelt ook een rol dat er veel straten zijn waar je met de fiets op straat moet rijden terwijl de auto's hard rijden en de weg smal is.

4.5.6 *Familie*

Bij twee respondenten speelt de familie een grote rol in het vervoer. Deze respondenten worden of door de familie met de auto gereden, of lopen. Ze gebruiken geen vervoer op maat of openbaar vervoer. Allebei hebben ze een zware loopbeperking.

4.5.7 *Taxi*

Ook de taxi wordt door respondenten regelmatig gebruikt voor vervoer. Twee respondenten gaven expliciet aan dat ze in plaats van met vervoer op maat liever met de taxi gaan; dat is immers betrouwbaarder.

4.5.8 *Netwerk*

Meerdere respondenten gaven aan dat het voor hen van bijzonder belang is een goed netwerk van kennissen of vrienden in de wijk te hebben. Een reden die hiervoor genoemd werd is dat het gezellig is om vrienden of kennissen dichtbij te hebben. Je kunt samen activiteiten ondernemen en omdat ze dichtbij zijn, kan dit zonder veel moeite.

Een andere reden die bij meerdere respondenten extra werd benadrukt was, dat je elkaar kunt ondersteunen op momenten dat het minder goed met je gaat. Meerdere respondenten hebben een afspraak gemaakt met vrienden hierover. Dit kwam op verschillende manieren naar voren: sommige respondenten hielpen elkaar waar nodig, een respondent had een afspraak met een buurvrouw over het opdelen van taken: hij kookt elke dag voor haar en zij wast zijn was. Andere helpen elkaar wanneer nodig.

5 Conclusie

5.1 Evaluatie methode en proces

In dit deelonderzoek naar externe factoren die van invloed zijn op het langer zelfstandig wonen van ouderen in de wijk, is gebruik gemaakt van kwalitatieve interviews en de visuele prikkelmethode. Wat goed werkte, waren de vragen die tijdens het interview werden gesteld over de dagelijkse activiteiten. Hierop konden de respondenten goed reageren en dit heeft veel bruikbare informatie opgeleverd voor het onderzoek.

De verwachte prikkeling van respondenten door het maken van foto's bleef echter uit. Dit heeft te maken met een aantal zaken waar we bij de uitvoering van de visuele prikkelmethode tegenaan liepen. Deze ervaringen zullen hieronder nader toegelicht worden, zodat zij als leerpunten kunnen worden gebruikt bij toekomstig onderzoek.

In de eerste plaats bleek het moeilijk om ouderen te vinden die bereid waren om mee te doen aan dit onderzoek. Het leek hen veel werk en moeite te kosten aangezien je twee keer moest afspreken en tussendoor nog foto's moest nemen. Het bleek dat de benaderde ouderen hier geen tijd voor wilden of konden maken.

Het kennismakingsgesprek en het interview vond een aantal respondenten dubbelop. Zij hadden vaak tijdens het eerste gesprek al veel verteld. Dit maakte dat ze het tweede interview als overbodig of als herhaling zagen.

De insteek van de visuele prikkelmethode is dat de respondenten de foto's zelf maken, zodat zij zich verdiepen in het onderwerp en zich voor kunnen bereiden op het interview. Dit is in de praktijk echter niet gebeurd. Veel respondenten vertelden aan de studenten wat ze graag op de foto wilden, waarna de studenten de foto's maakten. Deze werkwijze had een aantal gevolgen:

- de respondenten wisten bij sommige foto's niet goed uit te leggen waarom de foto's zijn genomen;
- de respondenten hebben beperkt over de foto's nagedacht en hebben weinig tijd genomen om met het onderwerp bezig te zijn;
- er is een beperkt aantal foto's genomen.

Eenzijds hadden de deelnemende ouderen dus weinig tijd en energie in de foto's gestoken, terwijl zij hier tijdens de gesprekken wel op gefocust waren. Hierdoor was het moeilijk om in te gaan op achterliggende wensen en behoeften. De foto's prikkelden niet om uitgebreider op het betreffende onderwerp in te gaan of om andere onderwerpen aan te snijden. Daarvoor was te weinig te zien op de foto's.

Een laatste opmerking is dat een beperkt aantal respondenten aan dit onderzoek heeft deelgenomen en dat het onderzoek heeft plaatsgevonden in de deelgemeente Kralingen-Crooswijk in Rotterdam.

5.2 Praktische bevindingen

In dit onderzoek zijn allerlei factoren naar voren gekomen die van invloed zijn op het zelfstandig wonen in de wijk, met name wanneer de beperkingen toenemen. Eén van de aspecten die de respondenten noemden was de toegankelijkheid van de woning. Uit het onderzoek blijkt dat de geïnterviewde ouderen in Kralingen-Crooswijk zich wel degelijk bewust zijn van het belang van een toegankelijke woning, maar lang niet altijd bekend zijn met de mogelijke oplossingen en 'de potentie' van de huidige woning. Daarnaast leidt dit besef niet direct tot actie, tenzij mensen echt iets mankeren en tegen bepaalde beperkingen aanlopen.

Soms zien mensen af van het doen van aanpassingen, omdat dit het huis 'ontsiert'. Een mevrouw vertelde bijvoorbeeld dat zij liever op haar billen de trap afgaat dan een traplift aan te brengen. Een andere mevrouw gaf aan dat zij in haar ogen sneller herstelde van haar heupoperatie doordat zij gedwongen was de trappen naar haar appartement te beklimmen. De trap houdt haar vitaal. Deze opmerkingen laten tevens zien dat mensen verschillende manieren hebben om met problemen en beperkingen in de woning om te gaan. Mensen passen bijvoorbeeld hun gedrag aan door zittend de trap op en af te gaan. Of ze nemen een positieve houding aan: de trap beklimmen is soms lastig maar het houdt me ook fit. Daarnaast passen mensen daadwerkelijk aspecten in hun woning aan, bijvoorbeeld door het aanbrengen van een beugel in het toilet.

Aspecten met betrekking tot de wijk werden het vaakst door respondenten genoemd om zelfstandig te kunnen blijven wonen. Op het moment dat bepaalde voorzieningen in de wijk niet aansluiten bij hun wensen en behoeften worden zij erg afhankelijk van andere mensen. Bijvoorbeeld voor het doen van boodschappen. De aanwezigheid van toegankelijk openbaar vervoer, veilige stoepen en oversteekplaatsen, een goed bereikbare huisarts, fysiotherapeut en apotheek en winkels op loopafstand maakt dat ouderen de deur uit kunnen. Het maakt dat zij deel kunnen nemen aan het leven in de wijk. Op straat kun je je kennissen tegenkomen en kun je informeel een praatje maken. Dit wordt door de respondenten als erg waardevol ervaren.

Een terugkerend thema in de interviews was veiligheid. Zowel in de woning als op straat. Het kan hier gaan om zichtbare beveiliging in de vorm van een camera bij de voordeur of een agent op straat. Maar het kan ook gaan om het gevoel hebben dat je gezien wordt en dat burenen het opmerken wanneer er iets met je aan de hand is. Voor één van de respondenten was de afwezigheid hiervan een reden om te willen verhuizen.

Een aanvullend thema dat uit de gesprekken naar voren kwam was mobiliteit. Hieronder valt het jezelf kunnen verplaatsen via het openbaar vervoer, de auto, fiets of gewoon te voet. Het behouden van een bepaalde mate van mobiliteit biedt mensen zelfstandigheid en de mogelijkheid om er zelf op uit te gaan. Belangrijk hiervoor is toegankelijk openbaar vervoer, zonder hoge opstappen om bijvoorbeeld de tram in te komen. Maar ook de beschikbaarheid van parkeerplaatsen dichtbij voorzieningen zodat mensen met een zware loopbeperking toch van deze voorzieningen gebruik kunnen maken.

Tot slot: het belang van een sociaal netwerk. Niet alleen voor de gezelligheid, maar ook om elkaar te helpen wanneer het even wat minder gaat. Veel respondenten gaven aan hulp te ontvangen van familie, bijvoorbeeld wat betreft het vervoer, het doen van de was en de administratie. Sommige respondenten helpen elkaar als burenen en hebben een onderlinge taakverdeling gemaakt. Daarnaast gaven respondenten aan dat het prettig is wanneer burenen een oogje in het zeil kunnen houden en dat het wordt opgemerkt wanneer er iets met je gebeurt. Maar mensen kennen in je buurt is natuurlijk ook gewoon gezellig. Je kunt samen dingen afspreken, iets ondernemen of elkaar toevallig tegenkomen bij de supermarkt. Dit schept onderling vertrouwen en maakt dat je elkaar kunt opvangen in mindere tijden.

5.3 Aanbevelingen voor vervolg

5.3.1 Methode en proces

Wat betreft de gebruikte methode en het proces kan een aantal aanbevelingen aangereikt worden.

Ten eerste is het belangrijk om respondenten aan te zetten om over de woonomgeving na te denken. Uit ervaringen tijdens dit onderzoek blijkt dat respondenten snel blijven hangen in een aantal aspecten dat zij belangrijk vindt, bijvoorbeeld over de wijk en moeite hebben om verder door te denken.

De Visuele Prikkelmethode zou hiervoor ingezet kunnen worden. Dit heeft echter wel meer aandacht nodig bij de uitvoering. Zo is het belangrijk om gemotiveerde ouderen te vinden, hen te stimuleren om echt na te denken over hun woning en woonomgeving en hen te betrekken bij het proces van foto's maken.

De problemen die we ondervonden bij de werving geven aan dat het belangrijk is om een methode te kiezen die past bij de doelgroep: deze moet eenvoudig zijn en mag niet teveel tijd kosten. De vragen over de activiteiten bleken bijvoorbeeld makkelijker te beantwoorden voor de doelgroep, wat veel bruikbare informatie opleverde.

Zoals gezegd heeft dit deelonderzoek een eerste indruk opgeleverd van de wensen en behoeften van ouderen omtrent het langer zelfstandig wonen in Kralingen-Crooswijk. Door deze resultaten te vergelijken met onderzoek en ervaringen in andere wijken en steden kan dit onderzoek in een breder perspectief worden geplaatst.

5.3.2 *Vervolg project Toekomst Vast en Zorgzeker Wonen*

Dit onderzoek maakt deel uit van het overkoepelende project Toekomst Vast en Zorgzeker Wonen. De voorgaande conclusies laten zien dat mensen zich bewust zijn van het belang van een toegankelijke woning en woonomgeving maar niet altijd bekend zijn met de mogelijkheden. Om bewoners daadwerkelijk aan te zetten tot actie en hen zelf de regie te laten nemen op het vlak van wonen, welzijn en zorg is meer nodig.

Deze bevinding sluit aan bij de doelstelling van het overkoepelende project Toekomst Vast en Zorgzeker wonen om een bijdrage te leveren aan de empowerment van de burger. Onderdeel van dit project is het ontwikkelen van een vraagmodule, waarmee de bewoner zijn/haar vraag naar huisvesting, zorg- en servicediensten in kaart kan brengen. Voor de ontwikkeling van de vraagmodule zijn de volgende punten van belang:

1. Zet in op bewustwording en prikkel mensen om actief over de eigen woning- en woonomgeving na te laten denken. Uit ervaringen tijdens dit onderzoek blijkt dat respondenten snel blijven hangen in een aantal aspecten dat zij belangrijk vindt, bijvoorbeeld over de wijk en moeite hebben om verder door te denken.
2. Kies een methode en een manier van vragen stellen die past bij de doelgroep: eenvoudig, het mag niet te veel tijd kosten en de methode moet aansluiten bij de dagelijkse beleving van de woonomgeving, bijvoorbeeld door in te gaan op de dagelijkse activiteiten van de bewoner.
3. Wees je er als professional van bewust dat oplossingen zich op verschillende vlakken afspelen: het daadwerkelijk aanpassen van de woning, maar ook het aanpassen van het gedrag of de houding ten opzichte van een obstakel als de trap, kan uitkomst bieden.

Afsluitend: om projecten rond wonen en zorg te laten slagen, is een integrale benadering van essentieel belang. Of je ergens wel of niet zelfstandig en met plezier kunt blijven wonen hangt met allerlei aspecten samen. Het kan gaan om de toegankelijkheid van de woning, maar ook over de beschikbaarheid van voorzieningen in de wijk en de mogelijkheid om een sociaal netwerk op te bouwen en te onderhouden. Zelfstandig wonen vraagt om integrale oplossingen en om samenwerking op een veelheid van werkerreinen!

Toekomst Vast en Zorgzeker Wonen

6 Ondertekening

Utrecht, december 2011

Naam van de projectmedewerkers:

Tina Mioch
Esther Felix
Marianne Groen
Harry Post

Naam en paraaf tweede lezer:

Drs. J.H.M. Nuiten

Ondertekening

Drs. W.A.J. Mandersloot
Business Line Manager

goedgekeurd door:

Dr. M.P. van Esch-Bussemakers
Research Manager